

Habitatkenmerken

Habitatkenmerken zijn fysieke kenmerken van het leefgebied en kenmerken van de omgeving van elzensingels en houtwallen. Ze worden gemonitord om een idee te hebben van de ontwikkeling van het leefgebied (habitat) van vooral broedvogels in de singels en de houtwallen. Denk aan de breedte van het element of de boomkroon, hierbij geldt: hoe ouder de boom, hoe breder de kroon, bramen en brandnetels als zoombegroeiing en de dichtheid van de struiklaag. Ook de omgeving is belangrijk. Zo broeden er meer vogels op plekken waar elzensingels en houtwallen dicht op elkaar staan en het landschap kleinschalig is. De genoemde kenmerken zijn ook belangrijk voor vleermuizen, die in de luwte van de singels en wallen op insecten jagen. Voor ruige dwergvleermuizen zijn vooral meidoorns belangrijk. Welke landschapskenmerken voor vleermuizen precies belangrijk zijn, is nog niet duidelijk.

Spreiding van de eindkap is succesvol

In de periode 2018 - 2020 zijn de habitatkenmerken op de 120 meetlocaties niet of nauwelijks veranderd. Het aantal meidoorns, rozen en lijsterbessen is wel toegenomen. Mogelijk is dat het gevolg van het sparen van meidoorn- en rozenstruiken als overstaanders bij de eindkap. Dat het habitat niet is veranderd, betekent dat de kwaliteit als leefgebied voor broedvogels en vleermuizen hetzelfde is gebleven. Ook duidt dit erop dat de spreiding van de uitvoering van het landschapsbeheer, het kappen van de elzensingels en de houtwallen in tijd en locatie, succesvol is. Hier zet de vereniging Noardlike Fryske Wâlden zich voor in.

Vliegbewegingen vleermuizen

Uit de monitoring lijkt het erop dat de volgende kenmerken van de elzensingels en houtwallen van invloed waren op de vliegbewegingen van alle vleermuissoorten:

- De kroonvang van de bomen
- Het aantal meidoorns en het aantal rozen
- De breedte aan de voet
- Het aantal hoekpunten (dwarsverbindingen van elzensingels en houtwallen) in de omgeving

Het is lastig te verklaren welke kenmerken van invloed zijn op de vliegbewegingen van de vleermuizen. Waarschijnlijk spelen er nog andere factoren mee die niet zijn gemeten. Te denken valt aan de aanwezigheid van dagverblijfplaatsen en open water in de buurt van de meetpunten waardoor er een concentratie is van vliegbewegingen. Er zijn ook meer vliegbewegingen als er voorkeur is voor specifieke delen van het landschap om te foerageren of als er maïs aanwezig is. Boven maïs vliegen minder insecten dan boven grasland. De vliegbewegingen van ruige dwergvleermuizen lijken vooral samen te hangen met het aantal meidoorns. Het aantal rozen lijkt van negatieve invloed te zijn op de vliegbewegingen.

Habitatkenmerken Noardlike Fryske Wâlden

- Elementsoort zoals elzensingel, houtsingel, houtwal (enkel of dubbel), (hakhout)bosje
- Breedte van het element aan de voet
- Grondgebruik aan weerszijden van het element: grasland of bouwland
- Bedekking struiklaag tot 4 meter hoogte
- Bedekking bramen en brandnetels aan de voet van het element
- Aantal meidoorns, rozen, lijsterbes
- Aantal soorten bomen en struiken
- Aantal overstaanders bomen die duidelijk ouder zijn dan de rest, vastgesteld in het veld
- Kruidrijke perceelsrand langs het element
- Vegetatie van schrale plantensoorten
- Aanwezigheid van een soortenrijke vegetatie van bloemrijke soorten op vochtige groeiplaatsen, vaak langs elzensingels
- Omvang van de boomkronen
- Singellengte in de omgeving
- Aantal hoekpunten van dwarsverbindingen tussen elementen en van elementen met bosjes.

Op tien van de veertien kenmerken scoren de elementen die onder contract worden beheerd beter dan de elementen zonder beheercontract. Op de kenmerken: kroonvang, aantal dwarsverbindingen in de omgeving, aanwezigheid schrale planten en bloemrijke soorten scoren de elementen met contract niet beter dan de elementen zonder contract.

Colofon

Dit is een publicatie van vereniging Noardlike Fryske Wâlden. De tekst is gebaseerd op het rapport De Staat van de Natuur in de Noardlike Fryske Wâlden in 2020. A&W-rapport 2813.20. Opgesteld door Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek in samenwerking met Landschapsbeheer Friesland.

September 2022 | Oplage: 500 stuks

STAAT VAN DE NATUUR

IN DE NOARDLIKE FRYSCHE WÂLDEN

“We hebben de ambitie om de bijzondere biodiversiteit te beschermen en verder te ontwikkelen”

Het coulisselandschap van Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden is het best bewaarde aaneengesloten kleinschalige elzensingel- en houtwallengebied van Europa. De biodiversiteit in het gebied is groot. De elzensingels en houtwallen herbergen bijzondere en deels unieke natuurwaarden.

Er komen veel verschillende broedvogels, vleermuizen, planten, mossen en ongewervelden zoals bijvoorbeeld insecten, slakken, wormen en spinnen voor. De biodiversiteit staat centraal bij het landschapsbeheer dat de leden van de vereniging Noardlike Fryske Wâlden in het coulisselandschap van Noordoost-Fryslân uitvoeren. De vereniging heeft de ambitie deze bijzondere biodiversiteit te beschermen en verder te ontwikkelen. Om te meten wat de staat van de natuur is, voert ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga in samenwerking met Landschapsbeheer Friesland al sinds 2012 in opdracht van de vereniging Noardlike Fryske Wâlden een monitoringsprogramma uit. Met dit meetprogramma wordt kennis opgedaan over het gebied en kan de vereniging zien wat het effect van haar eigen beheer is en dit zo nodig aanpassen. In deze Staat van de Natuur staan de resultaten van de metingen in de periode 2017 - 2021 én die van de broedvogelmonitoring die in opdracht van de provincie Fryslân is uitgevoerd.

Agrarisch Natuur- en landschapsbeheer

De vereniging Noardlike Fryske Wâlden is een vereniging in Noordoost-Fryslân met het werkgebied tussen Dokkum en Drachten. Het overgrote deel van de bijna 800 leden, boeren en particulieren, zorgt met (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer voor het behoud van het bijzondere landschap en de boerenlandvogels. De vereniging streeft naar een gebiedsgerichte vitale landbouw, midden in 'e mienskip, die vervlochten is met het cultuurhistorische landschap en de bijbehorende natuurwaarden.

Voor de houtwalvogels blijken de Noardlike Fryske Wâlden een landelijk bolwerk te zijn”

Broedvogels

De elzensingels en de houtwallen in de Noardlike Fryske Wâlden zijn rijk aan broedende struweel- en bosvogels. Voor een aantal soorten blijken de Noardlike Fryske Wâlden een landelijk bolwerk te zijn. Dit zijn de houtwalspecialisten zoals de gekraagde roodstaart, braamsluiper, grasmus, tuinfluitier, grote lijster, zanglijster en spotvogel. Ze overwinteren allemaal buiten Nederland, in West- en Oost-Afrika, zuidelijker in Europa of rond de Middellandse Zee, en komen in het voorjaar terug naar de Noardlike Fryske Wâlden om er te broeden in de elzensingels en de houtwallen. Vergeleken met andere gebieden zoals bijvoorbeeld Zuidoost-Friesland broeden er in de Noardlike Fryske Wâlden veel gekraagde roodstaarten en grote lijsters. In Zuidoost komen weer meer geelgorzen en boompiepers voor.

Voor dit onderzoek zijn deze soorten gevolgd én de aantallen vogels met een broedterritorium in de elzensingels en de houtwallen, een gebied dat vogels verdedigen om veilig te broeden, geteld. Hiervoor zijn in de periode 2017 - 2021 op 116 meetlocaties ieder jaar in vijf telrondes, verspreid over de maanden april, mei en juni, de vogels geïnventariseerd.

Bij de tellingen zijn in totaal 45 soorten broedvogels aangetroffen. Ieder jaar waren er gemiddeld 25 waarnemingen van broedvogels per kilometer. In totaal zijn zes soorten van de Rode Lijst geteld en zes van de tien doelsoorten. Doelsoorten zijn de vogelsoorten waarop het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) in het coulisselandschap zich richt (zie kader hieronder).

Rode-Lijstsoorten

- Boomvalk
- Grauwe vliegenvanger
- Grote lijster
- Kneu
- Ringmus
- Spotvogel

Doelsoorten Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

- Braamsluiper
- Geelgors
- Gekraagde roodstaart
- Grote lijster
- Kneu
- Ringmus

Spotvogel

+ 40%

In de elzensingels en houtwallen die in beheer zijn bij leden van de vereniging Noardlike Fryske Wâlden zitten wel ongeveer 40% meer broedvogels dan in elzensingels en houtwallen zonder beheercontract. Het grotere aantal vogels in elementen met contract hangt mogelijk samen met een gemiddeld grotere breedte, een dichtere struiklaag en de aanwezigheid van meer bramen en brandnetels dan in elementen zonder contract.

Gekraagde roodstaart

Vleermuizen

Uit een biodiversiteitsonderzoek in 2012 blijkt dat er in het coulisselandschap veel vleermuizen voorkomen die de elzensingels en de houtwallen gebruiken om op insecten te jagen of om vanuit hun dagverblijven naar hun jachtgebied te vliegen. In de monitoring worden de vliegbewegingen van de verschillende soorten langs de singels en de houtwallen gevolgd.

128 telpunten 7 soorten

Tijdens de tellingen gedurende 2017, 2019 en 2020 zijn op 128 telpunten in totaal zeven soorten vleermuizen waargenomen. Op ieder telpunt vloog jaarlijks gemiddeld per tien minuten tien tot veertien keer een vleermuis langs. De meest talrijke soort was de gewone dwergvleermuis gevolgd door de laatvlieger.

Laatvlieger

De laatvlieger is ook een doelsoort van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Deze soort is wijd verspreid in de Noardlike Fryske Wâlden en staat op de Rode Lijst. Dit geldt ook voor de rosse vleermuis die ook in het gebied wordt aangetroffen.

In het aantal vleermuizen zijn vanwege de korte duur van de meetperiode lastig trends in de vliegbewegingen te ontdekken. In 2019 zijn er bij alle soorten meer vliegbewegingen dan in 2017 en 2020. Een mogelijke verklaring is dat de gemiddelde minimumtemperatuur die 's avonds en 's nachts wordt bereikt als de vleermuizen vliegen in 2019 hoger lag dan in 2017 en 2020. Bij een hogere temperatuur vliegen er meer insecten. Er was geen verschil in vliegbewegingen tussen elzensingels en houtwallen met en zonder beheercontract. Op basis van deze resultaten kan de conclusie worden getrokken dat er zich geen grote veranderingen in het aantal vliegbewegingen hebben voorgedaan in de Noardlike Fryske Wâlden.

Schermhavikskruid

Schrale planten

Een bijzondere natuurwaarde van de Noardlike Fryske Wâlden zijn de plantensoorten op schrale bodem. Deze soorten komen alleen voor op houtwallen, met name in de omgeving van Eastermar, Twijzel, Buitenpost en Harkema. Dit zijn soorten van:

- Dwerg haver vegetaties, lage begroeiing met open plekken en heideachtig grasland
- Hooggroeiende, schaduwplanten zoals havikskruiden

Deze soorten zijn de laatste decennia schaars geworden in het Nederlandse zandlandschap. In de monitoring wordt het voorkomen van deze soorten in de houtwallen van Eastermar in vergelijking tot 1981 gevolgd. In zes deelgebieden bij Eastermar bestond in 1981 de ondergroei voor 49% van de totale lengte houtwallen van 45 kilometer uit een vegetatie van schrale plantensoorten. In 2017 was deze lengte met 88% afgenomen door o.a. restauratie van de wallichamen, bemesting of betreding. In 2020 is die lengte niet verder afgenomen.

Op een aantal plaatsen is geen sprake van schrale vegetatie maar komen wel afzonderlijke schrale soorten voor. Zo zijn er 21 soorten op afzonderlijke vindplaatsen aangetroffen. Dit is ruim 26% meer dan in 2017. Dit verschil wordt waarschijnlijk door het weer veroorzaakt. Het voorjaar van 2020 was veel kouder en natter dan dat van 2017. Door het natte voorjaar bloeiden de soorten uitbundiger en door de koude ook later en werden ze in juni vaker aangetroffen.